

ԲԱԶՄԱՎԷՊ

Թ. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 14.

1851

ՅՈՒՂԻՍԻ 15.

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

ՅԱՂԱԳՍ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ

ԳԼՈՒԽ Ա.

Դաստիարակութիւնը գործ է իշխանութեան և Մեծարանց :

ՅԵՏ երկար գիտողութեանց և աշխատանքի փորձերու, երբոր աւելի խորունկ մտածութեամբ մը քննեցի թէ որոնք են արդեօք դաստիարակութեան երկու գլխաւոր հիմունքը, ասոնք գիմացս ելան՝ իշխանութիւն և Մեծարանց :

Ի՜հա այս պատճառիս համար է որ հարկ սեպեցի ամէն բանէ առաջ այս երկու ծանր անունները դնել և անոնց մէջ սկսիլ :

Գիտեմ որ գրքիս այս առաջին էջերը բաւական պիտի չըլան այս առաջարկութիւնս լաւ մը բացայայտելու . վասն զի բոլոր գիրքը ամբողջ այս բանիս ապացուցութիւնը պիտի ըլլայ : Եւ հա-

մարձակիմալ ըսելու որ գուցէ էջ մին ալ պիտի չպատահի՝ ուր այս ճշմարտութիւնը իրեն զօրաւոր և կենդանի լոյսը ծագած չըլլայ : Երբեք չեմ տարակուսիր որ հիմնական խորունկ և թափանցող մտածող մը մէկէն ի մէկ չիմանայ թէ ինչու համար աշխարհքիս վրայ մարդկութեան մէջ եղած այս երկու մեծ և սրբազան բաները, այս ինքն է իշխանութիւնն ու մեծարանք, դաստիարակութեան մէջ ալ նոյնպէս կը մտնեն և իբր անոր հիմունքն և գործոյն կատարման գլխաւոր միջոցները կ'երևին :

Ի՜նչ որ դաստիարակութիւն ըսելով ինչ կը հասկընանք, և ինչ է իրեն միան-

գամայն բարձրագոյն և խորագոյն, ընդհանուր և պարզ դիտմունքը: — Լսյս է ահաւասիկ:

Սլակել, կրթել, զարգացնել, զօրացնել և բարեկրթել ամենայն բնական, մտաւորական, բարոյական և կրօնական կարողութիւնները, որոնք տղուն մարդկային բնութիւնը և յարգը կը կազմեն. այս կարողութեանց իրենց կատարեալ ամբողջութիւնը տալ և հաստատել զանոնք իրենց ուժոյն և կիրառութեանը լրմանը մէջ:

Երեսնամեկ կազմել մարդը և իր հայրենեաց ծառայութեանը պատրաստել, որ իր կենաց ընթացքին մէջ երբոր օր մը այլեայլ ընկերական գործառնութեանց կանչուելու ըլլայ նէ՝ կարող ըլլայ զանոնք կատարել:

Եւ այս կերպով, աւելի բարձր մտածութեամբ մը, յաւիտենական կեանքը պատրաստել, ներկայ կենաց կրթութիւն տալով:

Լսյս է դաստիարակութեան գործքը, և այս է իր նպատակը:

Լսյս է հօր և մօր պարտքը: Երբոր Ետուած զանոնք իրեն գերագոյն նախախնամութեանը գործակից առնելով, անոնց ձեռքովը ազնուական ստեղծուածոց կեանք կու տայ, և իրենց կը յանձնէ որ առաջ տանին և ամբողջացնեն այս աստուածային յանձնած գործքը, ճշմարտութեամբ և առաքինութեամբ երջանկութեան առաջնորդելով այն տղաքը՝ զորոնք ինքը օր մը իրեն յաւիտենական երջանկութեանը և փառացը հաղորդ պիտի ընէ:

Լսյս է այն մարդկանց պարտքը, զորոնք որ պատուական ընտրութիւն մը, գերագոյն կոչում մը, ազնուական նուիրում մը՝ ծնողական իշխանութեան և հոգոց մասնակից կ'ընէ. այս է մանկութեան կրթիչներուն սրբազան պաշտօնը. և այս ամէն տեղ և միշտ, ամենէն բարգաւաճ և իմաստուն ազգերէն սկսեալ, ինչուան աւելի խեղճ և թերակիրթ ազգին մէջ:

Լռանձնական դաստիարակութեան ըլլայ, հասարակաց դաստիարակու-

թեան ըլլայ, թէ՛ ռամկական դաստիարակութեան և թէ՛ բարձրագոյն դաստիարակութեան, թէ՛ աղջկանց և թէ՛ մանչերու, միով բանիւ՝ մարդկային դաստիարակութեանը այս պայմանները պէտք են և այս յարգը: Լսյս է դաստիարակութիւն չըլլար: Լսյս է բնութեան օրէնքը, և ի նմին իսկ աստուածային նախախնամութենէ դրած կարգը:

Լսյս է բնի վրայ է մեր խնդիրը: Հարկաւոր է ամէն բանէն առաջ լաւ մը հասկընալ: Լսյս է տղայ մը, պէտք է զայն դաստիարակել. բայց տղայ ինչ ըսել է և ինչ է: — Լսյս տղայն մարդկային ազգն է, ինքն բովանդակ մարդկութիւնն է, ինքն իսկ մարդն է, ոչ աւելի և ոչ պակաս: Իրաւունք ունի աշխարհքիս երեսը գտնուած ամենայն իշխանութեանց հոգաբարձութեանը, և ամենայն կարողութիւն ունեցողներէն ազգումն և բարերարութիւն ընդունելու: Իրաւունք ունի ամենայն մեծարանաց, և ինքն ալ փոխարէն պարտական է ուրիշին մեծարանք տալու: Որչափ որ աստուածային և մարդկային իշխանութիւնք կան՝ թագաւոր, Բազմապետ, Հայր, Գաստիարակ, Լազանի, Բնտանիք, Ինչերութիւն, Եկեղեցի, բոլորն ալ իրեն համար սահմանուած են: Բարոյական կրթութիւնը, Ուսումը, Գալութիւնք, Գիտութիւնները, Կրօնք, ամենայն աշխատութեան և առաքինութեան Վարձք, վերջապէս Վախանամութիւնը՝ աշխարհքիս վրայ բոլոր իրեն համար են. վասն զի ինքն ալ աշխարհքիս վրայ Ետուածմէ և Ետուծոյ համար է: Լսյս է ռամկական համար է որ ամէն բան պէտք է այս աշխարհքիս վրայ իրեն դաստիարակութեանը համար աշխատին, ամենայն բան պէտք է իրեն կրթութեանը գործակից ըլլան, ամենայն բան պարտական է առաջ տանելու կամ ձեռնտու ըլլալու այս մեծ գործոյս:

Եւ այս որ գեղեցիկ բառակազմութիւնն ալ որ մարդիկ դաստիարակութեան վրայ յարմարեցած լեզուին

հիմն ըրած են , բաւական կը ցուցնեն թէ կարգէ դուրս և ընդունայն տեսութիւն չէ այս ըսածս , զարմանալի մտածութիւն մը՝ որ անկարելի ըլլայ ՚ի գործ դրուելու :

Եւ յիրաւի . միայն բառերը արտաբերելը անխաբելի ճշմարտութեան լոյս մը կը ծագէ . և ամենեւին բացայայտ ըմբռնելու համար , հերիք է իւրաքանչիւր բացատրութեան սովորական և ճիշդ իմաստը որոշել անտարակուսելի կերպով և հաստատել այն ընդհանուր գաղափարաց ազնուութիւնը , վսեմութիւնը և գործնական զօրութիւնը , զորոնք որ մարդկային լեզուն դաստիարակութեան վրայ կը բացատրէ :

Ս) անրամասնաբար քնենք :

Եւ յիս և առաջ դաստիարակութիւն բառը , ինչ ազնուական գաղափարներ , ինչ զօրաւոր գործողութիւն կը բացատրէ : Վրեթէ յոչնչէ՛ ՚ի գոյ հանել , գրեթէ ստեղծել է . կամ գոնէ ՚ի քնոյ և ՚ի թմբրութենէ զկարողութիւնները թօթափել արթնցնել ըսել է . այս ինքն է կեանք , շարժումն և ազդումն տալ դեռ անկատար գոյութեանը :

Եւ յս իմաստովս է որ մտաւորական , բարոյական և կրօնական դաստիարակութիւնը մարդկային գործոց մէջ ամենէն աւելի գերագոյն գործքն է : Եւ ստուածային գործոյն գերազնուական և գերագոյն մասին շարունակելն է . որ է ստեղծումն հոգւոց :

Եւ ահա այս պատճառաւ բարձրագոյն իշխանութեան գործք է դաստիարակութիւնը :

Դաստիարակութեան մէջ Եւստուած է ազբիւր և պատճառ ամենուն իշխանութեանն ու մեծարանացը , իրաւանցը և էական պարտուցը . ինքն է նախատիպն և պատկերը ըլլալիք գործոյն . ինքն է անոր կարող և ամենահասար գործադիրը :

Եւ ինչ կերպով որ ալ դաստիարակութեան գործը մտածելու ըլլամ , ինծի այնպէս կ'երևայ որ աստուածային գործողութեանը , բարութեանն և իմաստութեանը հիանալի ազդեցութիւններէն մէկն է :

Դաստիարակութիւնը ենթակայն , նախնական նիւթը ձեռք կ'առնու՝ որ առաջին ստեղծումն իրեն կը յանձնէ . վերջը կը սկսի զանիկայ կազմել , անոր վրայ գեղեցկութիւն , վսեմութիւն , բարեկրթութիւն , մեծութիւն կը տպաւորէ . իբր թէ կենաց , զօրութեան , շնորհաց և լուսոյ շունչ մը կու տայ :

Բամայրէի անմահ արքեպիսկոպոսը երբոր Պուրկոյնի դքսին Դաստիարակութիւնը վրան առաւ , իր վարուց պատմիչը կ'ըսէ թէ , ամէն ջանք ՚ի գործ դրաւ և յաջողեցաւ , որչափ որ կարելի էր , իր արքայորդի սանին վրայ կազմել և գոյութիւն տալ առաքինութեան գաղափարական գեղեցկութեանը , ինչպէս հին ատեն արուեստագէտները ամէն ջանք կ'ընէին իրենց ձեռագործին վրայ այն գերագոյն գեղեցկութիւնը տպաւորել որ մարդկային կերպարանաց գերբնական և երկնային տեսիլ մը կու տայ : Եւ յսպէս ալ , կ'ըսէին , Պուրկոյնի դուքսը իմաստութեան և հանձարոյ ազնուականագոյն արարածներէն մէկն եղաւ :

Դաստիարակութիւնն ուրեմն կը կազմէ , կը վսեմացնէ , կը ստեղծէ կերպով մը . և այս վախճանին հասնելու համար հարկ է որ ճշակ և հրահանգէ , գործէ և գործելոյ . և ահա ասիկ պատճառը որ մեծ իշխանութեան մը գործ ըլլալով , կը պահանջէ միանգամայն որ դաստիարակութիւն առնողն ալ մեծարոյ հպատակութեամբ մը գործակից ըլլայ :

Ինքը ինչ ճշակ բնական ինտմքով , մտաւորական ուսմամբ , բարոյական բարեկարգութեամբ և կրօնական դաստիարակութեամբ :

Եւ յիս Եւստիարտիզպանի մը նման իրեն յանձնուած բոյսը կ'առնէ լաւ հողի մէջ կը տնկէ , վճիտ ջրով կ'առողջանէ , չորս կողմը ուժով պարարտութիւն կը դնէ , և անանկով այնպիսի հիւթերով կը անուցանէ որ բնութեան ներքին աշխատութեանը օգնեն , և բեղմնաւոր աշու մն տան , և մեծցնեն , որ ատենին ծաղկներ և պտուղներ տայ :

Դաստիարակութիւնը ուրեմն ինչ

շակէ . և այս է գլխաւորապէս կրթողին աշխատութիւնը :

Իայց ասով միայն չի լինար . դաստիարակութիւնը էլ հրահանգէ և գործէլ հոռոտ ըսինք . ուստի կը պահանջէ աշակերտէն անխոնջ գործակցութիւնը , չլու գործակցութիւնը , և անձնական , կամուր և ազնուական հրահանգ :

Ինչպէս մատաղ և աղուոր ձիու մը տէր , ընդարձակ դաշտի երեսը կը վազցընէ իր ձին , բլուրներէն վեր կը հանէ , բեռ քաշել կու տայ , աշխատութեանց տոկալ , և ասոնցմով որչափ որ կրնայ ամէն ճարտարութիւն և ոյժ կու տայ անոր , այսպէս ալ կրթողը իր աշակերտին առջևը քանի մը ուսմունք դնելով , քանի մը աշխատութիւն , քանի մը հրահանգ և յորդորելով ազդուութեամբ , և խոհեմութեամբ կառավարելով , անոր ալ աշխատիլ կու տայ , և ինքն իր դաստիարակութեանը ջանքով գործակից ըլլալ ինչպէս որ պատշաճ է :

Ինչպէս որ պարզաճ է կ'ըսեմ : Կրնայի ըսել , ինչպէս որ հարկ է . վասն զի այս է Բոտոմոյ խորհուրդը և իրեն նախախնամութեան օրէնքը . տղան բարոյական էակ մըն է , ազատութիւն ունի և գործել կարող է . պէտք է որ ինքն աշխատի ինքը զինքը զարգացնելու , ազնուացնելու , և վսեմացնելու . ապա թէ ոչ դաստիարակութիւն չառնէր :

Բաշխատութեան օրէնքը մարդկային դաստիարակութեան ամենէն մեծ օրէնքն է : Իսկ մը եղած չէ աշխարհքիս վրայ բան մը չընելու համար : Բնական մտածող և ինքնիշխան ստեղծուած իր գոյութենէն սահմանուած է գործելու համար : Գործունէութիւնը կը սնուցանէ , կը հրահանգէ , զօրութիւն և կեանք կու տայ : Իսկ դատարկութիւնը , բան մը չընելը՝ ոչնչանալ է , մահ է :

Իսկ համարձակ կը հաստատեմ որ կրթողին մեծ խելքը այս պիտի ըլլայ որ իր աշակերտը արիութեամբ աշխատանայ և ինքիրմէ բանի մը ետեւէ ըլլալու ճամբուն մէջ դնէ . աշխարհաբան կամ հրահանգ ճարհայ , որ անոր անդամ

ները կը հաստատեն . աշխարհաբան ճարհայ որ ընտրութիւնը , ճաշակը , տրամաբանութիւնը , յիշողութիւնը , երեւակայութիւնը կը կարգաւորէ . աշխարհաբան սրբի , էամայ , խղճարանայ , որ բնաւորութիւնը կը կարգաւորէ , ազնուական բաներու յօժարութիւն կը տնկէ և առաքինական ունակութիւններ :

Վարպետին գործ և աշակերտին աշխատութիւն . ուրեմն դաստիարակութիւնը միանգամայն կ'ըլլայ մշակութիւն և հրահանգ , սորվեցընել և սորվիլ . վարպետը կը մշակէ , կը սորվեցընէ , կ'աշխատի դրսէն . բայց բուն հարկաւոր է որ միանգամայն ներսէն ալ ըլլայ հրահանգ , գործադրութիւն , աշխարհաբան : Բնական հարկաւոր է աս բանս լաւ մը հասկընալ :

Գաստիարակութեան մէջ կրթողը ինչ որ անձամբ կ'ընէ , շատ բան չէ . մեծ բանն այն է որ ընել կու տայ : Վկ որ այս բանս լաւ չէ հասկըցած , մարդկային դաստիարակութեան գործքը առնեն ինչ չէ ըմբռնած :

Ինչ կերպով ալ որ մարդ մտածէ՝ դաստիարակութիւնն է էական գործադրութիւն մը , և ստեղծիչ գործողութիւն մը . կրթողն և կրթուողը երկուքն ալ այս ստեղծիչ գործողութեան իրապէս հաղորդ են . կրթողը իշխանութեամբ և անձին նուիրմամբ , կրթուողը չլու հպատակութեամբ և մեծարանք : Բնական կ'ինկնայ այս զօրաւոր և արգասաւոր գործողութիւնը տղուն վրայ , այն ստոյգ իշխանութիւնը որ իրեն իրաւունք կու տայ և վրան պարտք կը դնէ վարպետի գործք տեսնել : Ինչպէս ուրիշ բաներու մէջ՝ ասանկ ալ դաստիարակութեան մէջ առանց ստոյգ իշխանութեան՝ օրինաւոր գործողութիւն ամենեւին չըլլար :

Իայց այս գործողութիւնը բոլորովին բարերարութեան գործողութիւն է . վասն զի դաստիարակութիւնը ծառայութիւն մըն է բուն հայրական . վարպետը հօր տեղ կը բռնէ և զայն կը ներկայացընէ . ուրեմն կրթողէն կը պահանջուի անձիննուիրումն , որ իրեն գոր-

ծողութեանը շունչ և ոյժ տայ . բարութիւն, սէր, գութ՝ որ իրեն նուիրմանը հիմը և հոգին ըլլայ . իսկ աշկերտէն կը պահանջուի խորին հլու թիւն, անխոնջ ջանք, երախտագէտ և անխարդախ պատկառանք իր վրայ եղած գործողութեանը համար, որ բարերարութիւն է, և իշխանութեանը համար որ անգին նուիրման է և ի սիրոյ առաջ կուգայ :

Ինչուան հիմայ յիշեցի Մատուած, հայր, մայր, կրթիչ, տղայ . պէտք է որ աշակերտակիցն ալ յիշեմ :

Ղապերտակից . այս ինքն նոր սկսած ընկերութիւն, ընկերակիցն կեանք, իր պարտքերովը և իր իրաւունքներովը . ազնուական նախանձաւորութիւն, օրինակի ոյժ . ուրախութեան և ցաւոյ, աշխատութեան և վայելման . հաղորդակցութիւն . բնական բարեկամութիւն, թիկունք, օգնութիւն փոխադարձ, նոյն իսկ եղբայրակցութիւն . վասն զի աշակերտակիցը եղբայր մ'է, թէ որ դաստիարակութիւնն ալ ընտանիք մը ըլլայ, ինչպէս որ իրաւընէ պէտք է որ ըլլայ :

Ղապերտակցութեան կրնան առաջ գալ նաև փոխադարձ ներհակութիւններ, ուսկից կը հեռանի իրարու տանելու, իրարու համբերելու օգտակար ուսմունքը . ճշմարիտ և իմաստուն հաւասարութիւն, զուրիշ մեծարել . որ այն պէս պատուական բաներ են : Այլ երբեք, չի կրնար ըլլալ, կամ գոնէ շատ քիչ կ'ըլլայ դաստիարակութիւն մը առանց աշակերտակցի :

Իսոնք են առաջին գաղափարները, ասոնք են բարձրագոյն կարգի մը իրաւունքները և պարտքերը, զորոնք այս առաջին բառերը կը յայտնեն . ՄԸԱԿԵԼ, ՀՐԱՀԱՆԳԵԼ . կամաց կամաց կը սկսի իմացուիլ թէ ինչու համար ըսինք որ դաստիարակութիւնը ի վեր քան զամենայն իշխանութեան և մեծարանաց գործ է :

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

ԼՈՒՐ ԵՒ ՏԵՍ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

Դ .

ՅՈՒՆՆԵՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԼՐԵՆԿԵՂԻ :

ԼՐԶՆԿԱՅ զեղեցիկ հովիտներուն և լուսաւորչաշունչ օդուն պէս սիրելի է ինծի այն անձն ալ որ այս քաղաքէն ծայուեցաւ իմ հայրենեացս, և հայկական դպրութեան վերջին ընտիր հեղինակ սեպուեցաւ : Այս միայն ինծի այլ և ամէն բանասիրաց պէտք է սիրելի ըլլայ՝ այն կատարեալ բանասէրը՝ որ ուսմանց սէրն, հոգեկան կրթութեան եռանդն և խոհեմութիւնը հաւասար իրարու կապեր էր, որ բոլոր կեանքն իմաստութեան ուրիշ եղաւ ճարտար գրիչ, բանաստեղծ, քերական, ճարտասան, մեկնիչ, տօմարագէտ, քարոզիչ վարդապետ և աստուածաբան : Առ առաւել սիրելի և յարգելի և դուրելի է այն անձն որ ազգին կարծեաց երկպառակութեան ատենն, այն դժուարին և ազգերնուս մեծ դժբաղդութեանց ատենն ալ, կրցաւ խոհեմութեամբ ճամբայ բանալ սիրով միաբանութեան առաջնորդաց եկեղեցոյ : Երթանի էր հոչակելու այն վարդապետն՝ որ իր նախնի արժանաւոր հայրապետներն ներբողներով և երգերով հոչակեց, միաբանակեցաց ժողովներն արթնցուց և զուարթացուց, սուրբ եկեղեցիները սրբաբանութեամբ զարդարեց, հայ թագաւորաց արքունիքն ալ պերճաբանութեամբ : Բայց ափսոս որ այսպիսի անձին, որ է Յովհաննէս վարդապետ ԼՐԶՆԿԱՅԵՂԻ, և ոչ վարքը ամբողջ ծանօթ է մեզի, հապա միայն իրեն գրոց և քանի մ'ալ ժամանակակցաց յիշատակարաններէն կրնամք համառօտ տեղեկութիւն մը առնուլ իր արդիւնական կենացը :